

УДК 904:069.5](477.64-22Фед)(045)

ДОСЛІДЖЕННЯ О.В. БОДЯНСЬКИМ ПАМ'ЯТОК РАННЬОГО
СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ БІЛЯ С. ФЕДОРІВКА ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ

Тетяна Шелеметьєва

Національний заповідник «Хортиця»

У статті висвітлюється історія дослідження археологічної пам'ятки біля с. Федорівка Запорізької області. Подається опис знахідок. В науковий обіг вводяться предмети знайдені, біля с. Федорівка, які зберігаються у фондозбірці Національного заповідника «Хортиця».

Ключові слова: археологічна пам'ятка, О. Бодянський, фондова колекція, Надпоріжжя, фондозбірка, посудина.

The article considers the history of research of the archeological monument near the village Fedorivka, Zaporizhzhya region. A description of the findings is provided. Objects found near the village of Fedorivka are entered in scientific circulation and stored in the fund collection of the Khortytsya National Reserve.

Keywords: archeological monument, O. Bodyansky, stock collection, Nadporizhzhya, fund collection, vessel.

У 1978 році актом прийому № 122 з наукових фондів Інституту археології АН УРСР до фондів на той час ще Державного історико-культурного заповідника «Хортиця» надійшла колекція предметів, яка нараховувала 99 одиниць збереження. Згідно маркування на предметах, більша частина з них походила з пам'яток Надпоріжжя. Під час дослідження цієї колекції у 2018 році вдалось з'ясувати, що ці предмети відносяться до археологічних розкопок і розвідок О.В. Бодянського періоду 1943-1962 років.

Навесні 1946 р. О.В. Бодянський розпочав працювати в Дніпропетровському історико-археологічному музеї, на посаді наукового співробітника з археології. Через рік він починає навчатись на історичному факультеті Дніпропетровського державного університету. В післявоєнні роки Інститут археології АН УРСР видавав О.В. Бодянському відкритий лист на

право самостійного проведення розкопок і розвідок з подальшим написанням наукових звітів. В період з 1946 по 1948 рік дослідником була передана значна кількість предметів з різночасових пам'яток в колекцію Дніпропетровського історичного музею та, частково, до фондів Інституту Археології. З 1948 року подальше передавання предметів до Дніпропетровського музею були незначні. Наступні 30 років Бодянський працював в Інституті археології НАН України і, на схилі віку, в Запорізькому обласному краєзнавчому музеї [9, с. 230-233].

Знахідки та колекції, передані О.В. Бодянським до фондосховищ, зберігаються у різних державних установах – це Інститут археології НАН України (Наукові фонди, фонд № 3 О.В. Бодянського), Національний музей історії України (Київ) [7, с. 175], Запорізький обласний краєзнавчий музей [8], Дніпропетровський історичний музей імені Д.І. Яворницького [9], Національний заповідник «Хортиця».

Серед предметів, які були передані до фондів заповідника «Хортиця» у 1978 році, виділяється комплекс знахідок, власноруч маркованих О.В. Бодянським, з написом «с. Федорівка, балка Крилівська» (іноді б. Кролівська) 1949 та 1953 років дослідження.

В роботі 1952 року О.В. Добровольського «Археологічна карта Дніпровського Надпоріжжя в межах Запорізької області» ця пам'ятка не згадується. В спільній роботі Д.Я. Телегіна та О.В. Бодянського 1990 року «Список археологічних пам'яток дніпровського Надпоріжжя» – інформація стосовно цієї пам'ятки також відсутня. Єдина стаття, де згадується ця пам'ятка, належить А.Т. Брайчевській «Черняховские памятники Надпорожья», яка була надрукована у 1960 році [3]. Але автор статті називає цей об'єкт як поселення та могильник біля с. Августинівка.

Балка Крилівська або Кролівська розташовувалась у Запорізькій області, в Запорізькому районі на правому березі Дніпра між селищами Федорівка та Августинівка (рис. 1). Балка має багато назв – Крилова, Крилівська або Таволжанка. Назва Таволжанка походить від Таволжанської

забори та Таволжаного острова. Довжина балки близько 8 км, старе гирло якої майже на 2 км затоплено Дніпровським водосховищем [6, с. 207].

Ще в довоєнні роки на цій місцевості було зроблено ряд випадкових знахідок. У 1938-1939 рр. О.В. Бодянський знайшов біконічні пряслиця, грузила пірамідальної та дисковидної форми від ткацького вертикального верстату, залізну сокиру, круглий жорновий камінь з квадратним отвором, дві бронзові арбалетні фібули, дві римські монети (Люція Вера і Адріана), уламки гончарного та ліпного посуду, зруйновані кістяки і перепалені кістки.

В 1940 році на території с. Августинівки проводилась розвідка під керівництвом І.М. Фещенко, було зібрано багато фрагментів кераміки, в тому числі: уламки амфор, два пряслиця з глини та з пісковика, шлак, круглодонний ліпний горщик, дужка бронзової арбалетної фібули, намистина з чорної пасти, точильний брусок з пісковика, глиняна обмазка, кальциновані кістки. Фрагменти кераміки, зібрані у 1940 році, зберігаються у Національному історичному музеї в Києві [3, с. 179-180].

Характер знахідок, зроблених в довоєнні роки, вказує, що саме тут знаходилося поселення та могильники черняхівської культури.

В Дніпропетровському історичному музеї з цієї пам'ятки зберігається чотири фрагменти кераміки черняхівської культури та невеличкий одноручний глечик (ДІМ-А825/1), виявлений О.В. Бодянським у 1948 році. Глечик має високу шийку, яка розширюється до вінця, тулуб круглобокий, дещо з кільцевим піддоном (рис. 3.2). Поверхня орнаментована по плечиках рельєфним пружком, а по ребру нанесені овальні косі зрізи. Висота глечика 123 мм, діаметр вінців 50 мм, тулуба 90 мм, дещо – 46 мм. Фрагменти представлені уламком біконічної сіроглиняної миски зі «шереховатою» поверхнею та уламками гончарних біконічних мисок із сірою лощеною поверхнею.

Саме розвідкою О.В. Бодянського 1949 р. та 1953 р. було підтверджено наявність у цій місцевості поселення і могильника, які розташовувались по обидва боки невеличкого яру між б. Круглик та б. Крилівською. Могильник

розташований на північ від лівого мису б. Крилівської на відстані 300-500 м від поселення. Зі сходу пам'ятки руйнуються водами водосховища.

Територія могильника, який розташований на північ від поселення, рівна, але дуже ушкоджена траншеями Другої Світової війни. Як згадує О.В. Бодянський, на території могильника було помітно два невеликі насипи висотою до 0,5 м. Під час робіт О.В. Бодянським на території могильника було виявлено залишки чотирьох поховань і з розмитого узбережжя було зібрано доволі репрезентативний матеріал.

У 1949 році було досліджено два поховання. Поховання № 1 досліджено у 1949 р. Кістяк лежав на глибині 1,1 м на спині, у випростаному положенні з витягнутими вздовж тулуба руками, головою на північний захід. В ногах похованого стояла ліпна біконічна посудина зі слабо лощеною поверхнею. Посудина висотою 120 мм. Біля тазу знаходилась металева залізна пряжка (рис. 4.8).

Поховання № 2 було зроблено за обрядом кремації, здійснено під кам'яним кромлехом діаметром 7 м. Серед інвентарю виявлено залізний спис (рис. 4.2) і кінчик меча (рис. 4.1), уламки глиняного посуду, глиняні жетони круглої сплющеної форми з орнаментом у вигляді вдавлених крапок (рис. 3.10).

В береговому розмиві, поряд з другим похованням, знайдено гончарні посудини з лощеною поверхнею.

Посудина гончарна – горщик (КН. 8532/Інв. КС-645) приземкуватих пропорцій висотою 63 мм (рис. 2.3). Краї вінців заокруглені, завтовшки 7 мм. Вінця діаметром 86 мм, переходять в невисоку пряму шийку висотою 15 мм. Основа шийки заокруглена. Тулуб круглобокий діаметром 107 мм, ріповидний, приземкуватих пропорцій, переходить в денце. Найбільш опукла частина посудини знаходилась по центру тулуба. Денце велике за розміром (діаметром 67 мм) відносно найбільшого діаметру тулуба, без закраїни, кут переходу заокруглений. Зовнішня поверхня неорнаментована. По зовнішній поверхні в нижній частині посудині грубі сліди підточування на гончарному

колі вже по підсушеній глині. Глиняна маса посудини дрібнозерниста з середніми домішками дрібнозернистого піску, середньозернистої дресви. Обпал поверхні рівномірний, колір зовнішньої та внутрішньої поверхні бежево-сірий. Посудина із незначними втратами по вінцю та шийці.

Інша гончарна посудина, яка надійшла до фондів, відноситься до типу тривухої вази, біконічної форми приземкуватих пропорцій (КН. 8533/Інв. КС-646) (рис. 2.1). Краї вінців горизонтальні – рівно зрізані. Вінця діаметром 137 мм, товщина вінець 21 мм. По зовнішньому краю вінця оформлені гострим кутом. Тулуб біконічний, діаметром 134 мм, найбільш опукла частина тулуба – ребро, розташоване у верхній половині посудини, трохи вище центру. Боки посудини злегка опуклі. Денце маленьке (діаметром 60 мм) відносно найбільшого діаметру тулуба, оформлене невисоким кільцевим піддоном висотою 5 мм, ширина піддона 10 мм, на денці піддон не глибокий, приблизно 1,5 мм. Від вінець до ребра кріпились три пласкі ручки. Ручки прямокутні в перетині, розміром 9 x 6 мм. По зовнішній стороні вони мають невеличке заглиблення. На зовнішній та внутрішній поверхнях сліди підточування на гончарному колі. Поверхня неорнаментована, зі слідами горизонтального лощіння. Глиняна маса посудини дрібнозерниста, майже без домішок. Обпал поверхні рівномірний, колір зовнішньої та внутрішньої поверхонь сірий. В зламі вінця черепок одношаровий сірого кольору.

В середині цієї тривухої вази стояло ще дві посудини. Одна до фондів не була передана, згідно інформації в звіті, вона була представлена гострореберною гончарною мискою з потовщеними та відігнутими назовні вінцями (рис. 3.5). Денце високе. По шийці зроблено опуклий декоративний пружок. Миска висотою 44 мм, з діаметром вінців 60 мм, товщина стінок в середньому 3 мм.

В середині цієї посудини стояла гончарна посудинка мініатюрних пропорцій висотою 24 мм, культового призначення або дитяча іграшка (КН. 8534/Інв. КС-647) (рис. 2.2). Посудина за формою наближена до

ребристої миски струнких пропорцій. Краї вінців заокруглені, завтовшки 2 мм. Вінця діаметром 37 мм. Тулуб біконічний, діаметром 37 мм, з найбільш опуклою частиною тулуба – ребром, розташованим майже по центру форми. Боки злегка опуклі. Денце маленьке, діаметром 20 мм. Зовнішня поверхня не орнаментована, зі слідами горизонтального лощіння та підточування на гончарному колі. В придонній частині частково відшарувався верхній шар. Випал поверхні рівномірний, колір зовнішньої та внутрішньої поверхонь сірий. В зламі вінця черепок одношаровий, сірого кольору.

У 1949 році на узбережжі був зібраний вимитий із поховань інвентар: це біконічне пряслице (рис. 3.14), керамічний гудзик (рис. 3.11), фібула (рис. 4.7), п'ять поясних пряжок з язичком у вигляді дзьоба птаха (рис. 2.8-9; 2.11-12). Причому пряжки виготовлені як із мідного сплаву, так і зі срібла і заліза. Серед інструментів необхідно відзначити металеві черешкові ножі (рис. 4.3-5), бронзову голку (рис. 4.9). Також знайдено п'ять огранених скляних намистин та дві дисковидні.

До фондів НЗХ були передані пряжки, виготовлені з мідного сплаву.

Пряжка (КН. 8542/Інв. М-2498) розміром 25 x 17 x 3,5 мм виготовлена з мідного сплаву, відноситься до типу одночастних (рис. 2.8). Рама овальної форми (25 x 18 мм), в перетині – підтрикутної форми, 5 x 3 мм, основа рівна. В районі язичка рама кругла в перетині, 2,5 мм. Товщина рами 5 мм. Язичок дзьобоподібний, розміром 20 x 3 x 3 мм. Петля язичка діаметром 5 мм. На язичку є декоративне потовщення шириною 2,5 мм. Поверхня не орнаментована. Пряжка помилково віднесена до знахідки 1953 року.

Інша пряжка (КН. 8542/Інв. М-2399) має окремо виготовлену раму і щиток (рис. 2.12). Рама розміром 19 x 13 мм, овальної форми та в перетині діаметром 3 мм. Щиток зроблений окремо, з плаского тоненького листа металу, товщиною 0,5 мм, складеного навпіл навколо рами з язичком. Розмір щитка 18 x 14 мм, за формою наближений до овалу. Язичок дзьобоподібний, розміром 16 x 3 x 3 мм. Петля язичка діаметром 5 мм. Зовнішня поверхня пряжки не орнаментована. До ремня кріпилась завдяки круглим отворах на

щитці, діаметром 1,5 мм, та круглим штифтам з опуклою шляпкою діаметром 3 мм.

Третя пряжка (КН. 8542/Інв. М-2402) відноситься до типу одночастних із цільно відлитим щитком (рис. 2.9). Рама в перетині наближена до квадрату з вираженими кутами, розміром 8 x 8 мм. В місці з'єднання з щитком рама звужується до 4 x 4 мм. Щиток розміром 31 x 13 мм, товщиною 3,5 мм, наближений до півкола, з виразними загостреними місяцеподібними кутами. Язичок дзьобоподібний, розміром 27 x 5 x 3,5 мм. Петля язичка діаметром 8 мм. Зовнішня поверхня орнаментована по краю щитка гравірованим зигзагоподібним орнаментом і по язичку декількома поглибленими. До ременя пряжка кріпилась трьома штифтами, на зовнішній поверхні шляпки опуклі, діаметром 2,5 мм, на внутрішній поверхні штифти діаметром 2,5 мм з металевими шайбами діаметром 5 та 6 мм.

Пряжка зі срібла представлена єдиним екземпляром (КН. 8542/Інв. М-2401) та має розміри 27 x 32 мм (рис. 2.11). Пряжка відноситься до типу одночастних щиткових. Рама і щиток зроблені окремо. Рама овальної форми, розміром 27 x 21 мм, в перетині круга, діаметром 6 мм. В місці з'єднання із щитком рама звужується до 3 мм. Щиток зроблений окремо із плаского тоненького листа металу, товщиною 0,5 мм, складеного навпіл навколо рами з язичком. Розмір щитка 17 x 14 мм. Язичок дзьобоподібний, розміром 27 x 3 x 3 мм. Петля язичка діаметром 6 мм. Зовнішня поверхня пряжки не оздоблена. До ременя кріпилась за допомогою круглих отворів на щитку, діаметром 1 мм. Щиток має втрати по краю.

У 1953 році О.В Бодянський знову повертається на схили балки Крилівської. В цьому році він прослідкував рештки двох розмитих водосховищем поховань з тілопокладеннями. Біля кістяків було зібрано чотири гончарні посудини. П'ята з посудин, а саме глечик, був виявлений рибалкою селища Вовніги. В археологічному звіті відсутня інформація щодо особливостей поховального обряду, але добре поданий опис зібраних матеріалів.

Серед керамічного матеріалу у фондах заповідника зберігається лише одна ціла гончарна сіроглиняна ребриста миска (КН. 8531/Інв. КС-644) (рис. 2.4). Вінця миски потовщені, відхилені назовні. Товщина країв вінець – 7 мм, на відстані 25 мм від країв вінець розташовано м'яке невиразне ребро. Боки трошки опуклі, звужуються до денця. Денце маленьке відносно найбільшого діаметру тулуба, оформлено невисоким піддоном висотою 5 мм. Поверхня неорнаментована. На зовнішній та внутрішній поверхні помітні сліди підточування на гончарному колі. Глиняна маса посудини дрібнозерниста, майже без домішок. Обпал поверхні рівномірний, колір зовнішньої та внутрішньої поверхонь темно-сірий.

Інші посудини та предмети зберігаються у фондах ІА НАНУ.

Згідно звіту, було виявлено сіроглиняний одноручний глек, він був знайдений місцевим мешканцем – рибалкою с. Вовніги. Глечик з потовщеним вінцем, низькою широкою шийкою пружком (рис. 3.4). Тулуб біконічної форми, денце оформлене кільцевим піддоном. Ручка пласка з поглибленням по довжині. Біля ручки «трапеційна фігура» (згідно звіту), яка позначена косим хрестом. На плечиках поверхня не лощена, шершава, з прокресленими заштрихованими трикутниками. Лінії тоненькі. Глечик висотою 147 мм, з діаметром вінців 95 мм, тулуба – 140 мм, денця – 55 мм.

Інша сіроглиняна посудина – кубок біконічно-асиметричної форми (рис. 3.7). За типологією К.Г. Ворачевої відноситься до VI типу. Краї вінців заокруглені, відхилені назовні, денце на кільцевому піддоні. Поверхня орнаментована поглибленими горизонтальними лініями. Поверхня сірого кольору з матовим лощінням. Посудина висотою 72 мм, діаметром вінця 73 мм, діаметр денця 41 мм, товщина стінки 4 мм.

Цікава знахідка гончарного кубку маленького розміру, висотою 50 мм, діаметр вінців – 80 мм, товщина стінок 2 мм (рис. 3.9). За типологією К.Г. Ворачевої відноситься до I типу з тулубом напівсферичної форми. Вінце потовщене, відхилене назовні, денце посудини підокруглене. Глиняна маса сіра, зовнішня поверхня майже чорного кольору. Зовнішня поверхня вкрита

якісним лошінням та складним орнаментом, нанесеним зубчатим штампом, поглибленнями, жолобками. Шийка оформлена рельєфним пружком, який прикрашений нахиленими відтисками гусеничного штампу. Орнамент розташований сегментованими квадратами, заповненими діагоналями, зигзагами і трикутниками, виконаними відтисками зубчатого штампу або коліщатка.

П'ята посудина представлена гончарним кубком напівсферичної форми (І тип за К.Г. Ворачевою) з чорною поверхнею (рис. 3.8). Краї вінців відхилені назовні, потовщені, заокруглені. Кубок з короткою шийкою, основа якої оформлена тоненьким опуклим пружком. Низ денця позначений округлим поглибленням. Поверхня оброблена якісним лошінням та складним орнаментом, виконаним в пластичній та лощено-чеканній штампованій техніці. Орнамент має вигляд стилізованої шестипелюсткової квітки, центр якої – поглиблене денце, діаметром 26 мм. Між «пелюстками», по боках, округлі і овальні ямки, відтиски штампу у вигляді круглих розеток та напівсфер. Висота посудини 71 мм, діаметр вінців 126 мм, товщина стінок 5 мм.

Необхідно зазначити, що кубки з поховань в ареалі поширення черняхівської культури є досить рідкісною формою посуду серед поховального інвентарю. Кубки з напівсферичним тулубом мають широкі аналогії серед могильників черняхівської культури пам'яток Дніпро-Донецького лісостепу (4, с. 260).

Крім посуду було знайдено наступні речі, бронзовий сплав, металевий цвях (55 x 4 мм) з шестигранною шляпкою (рис. 4.11), пряслице глиняне біконічної форми діаметром 33 мм, довжиною 20 мм. В глиняній масі значні домішки кварцового піску. Скляні намистини були передані до фондів НЗХ.

Намистина скляна, монохромна, огранена (КН. 8535(1)/Інв. КС-648), розміром 10 x 7 x 45 мм (рис. 2.6). Намистина виготовлена з напівпрозорої скляної маси бордового кольору. Отвір наскрізний, діаметром 3 мм, в середині отвору залишки глиняної трубки, залишки виробництва.

Інша намистина дисковидної форми (КН. 8535(2)/Інв. КС-649) (рис. 2.5). Виготовлена зі скляної прозорої маси, рожевого кольору, діаметром 23 мм, завтовшки 6,5 мм. Отвір діаметром 6 мм. На поверхні помітні сліди від інструментів, які залишились під час намотування скляної маси на стрижень із наступним формуванням на площині.

Поселення розташовувалось на південь, нижче на 300-500 м за течією Дніпра від могильника. На території О.В. Бодянським було зібрано різноманітний матеріал. Серед характерних фрагментів, як ліпних, так і гончарних посудин, можна виділити фрагменти гончарних посудин – біконічних глибоких та неглибоких мисок з денцями оформленими кільцевими піддонами, поверхня орнаментована рельєфними пружками і нахиленими лощеними лініями.

Інша виразна група кераміки представлена фрагментами напівсферичних чаш – кубків, поверхня яких рясно прикрашена пунктирним орнаментом, який утворює зигзаги, ялинку, трикутники, рельєфні пружки та штаповані орнаментальні елементи. Аналогічні знахідки зустрічались на могильнику. Також необхідно виділити фрагменти посуду з «шершавою» поверхнею та амфорну тару.

Скляні вироби представлені скляним жетоном, розміром 22 x 24 мм. Окремо слід відзначити знахідку 1953 року – керамічний жетон, розміром 24 x 22 x 7 мм, за формою наближеною до напівопуклого овалу (рис. 3.12). Поверхня жетона покрита неоднаковими, але численними поглибленнями. Металеві речі представлені цвяхом, арбалетною фібулою, довжиною 36 мм (рис. 4.6). Фібула відноситься до типу тричастної, з литою напівкруглою дужкою, пластинчатим замком і ромбічною ніжкою. Дана фібула є перехідним типом від арбалетної до двухпластинчатої і датується III-IV ст. Також знайдена металева пряжка (КН. 8542/Інв. М-2404) розміром 26 x 19 x 5 мм (рис. 2.7). Пряжка виготовлена з мідного сплаву і відноситься до типу одностаних. Рама овальної форми, в перетині кругла. Основна частина – діаметром 5 мм, в районі кріплення язичка рама звужується до розміру 4 x

2,5 мм. Язичок дзьобоподібний, розміром 22 x 3 x 3,5 мм. Петля язичка діаметром 6 мм. Поверхня пряжки без орнаментациї.

Крім того, у фондах зберігаються ще 2 пряжки, які, згідно маркування походять з цієї ж пам'ятки і були виявлені також у 1953 році. Але інформація про них у археологічному звіті відсутня.

Одна із пряжок (КН. 8542/Інв. М-2400) представлена рамою без язичка, розміром 37 x 27 мм (рис. 2.10). Рама цільновідлита з мідного сплаву, дуговидної форми з рівною основою. Основа в перетині круга, діаметром 4 x 4,5 мм, по центру звужена для фіксації язичка. Дуговидна частина овальна в перетині, розміром 8 x 6 мм. Зовнішня поверхня прикрашена двома рядами набитих кіл діаметром 1,5 мм. На звороті поверхня не орнаментована.

Інша бронзова пряжка (КН. 8542/Інв. М-2403) розміром 30 x 25 x 1,5 мм. Пряжка відноситься до типу одночастних із сплюсненим щитком (рис. 2.13). Рама в перетині плоска, в перетині має підтрикутну форму, 4,5 x 3,5 мм, в районі кінчика язичка рама фігурно оздоблена. Щиток розміром 18 x 17 мм, товщиною 1,8 мм, наближений до півкола з невеликим виступом. Язичок плоский, розміром 15 x 2,5 x 1,5 мм. Петля язичка діаметром 4,5 мм, отвір для кріплення пробитий не по центру, краї отвору нерівні. Зовнішня поверхня неорнаментована. До ремня пряжка кріпилась двома штифтами, на внутрішній поверхні штифти діаметром 4,5 мм, висотою 2 мм.

Таким чином, у науковий обіг цією публікацією було введено лише невелику частину артефактів, переданих з інституту Археології. Наявні матеріали (кераміка, вироби з металу і скла) значно розширюють уявлення про період раннього середньовіччя в Надпоріжжі. Колекція з околиць балки Крилівської дозволяє стверджувати, що в цьому районі існувало поселення і, за традицією, біритуальний могильник, який розташовувався трошки вище за течією Дніпра через невеличку балочку.

За типом поховального обряду та супутнім інвентарем поселення та могильник біля с. Федорівка аналогічні могильникам у Надпоріжжі: Ново-Олександрівки та Привільному, і всі вони можуть бути віднесені до одного

часу – до пізнього етапу існування черняхівської культури. Найбільш характерним датуючим матеріалом є фібули. Фібули з поселення б. Крилівської мають аналогії серед знахідок в с. Волоському, Привільному та Ново-Олександрівки та датуються III-IV ст. н.е. Черняхівські пам'ятки Надпоріжжя у є аналогічні пам'яткам Середнього Подніпров'я.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Бодянський О.В. Звіт за археологічні дослідження в 1949 р. в порожистій частині Дніпра. Науковий архів ІА НАНУ, 1949/36.
2. Бодянський О.В. Звіт за археологічні відкриття і дослідження в Надпоріжжі за 1953 р. Науковий архів ІА НАНУ, 1953/4д.
3. Браичевская А.Т. Черняховские памятники Надпорожья (по материалам раскопок и разведок И.М. Фещенко, А.В. Бодянского и автора). *МИА*. 1960. № 82.
4. Варачёва К.Г. Погребения с глиняными кубками на могильниках черняховской культуры днепро-донецкой лесостепи. *Древности 2010. Харьковский историко-археологический ежегодник*. Вып. 9. Харьков: ООО «НТМТ», 2010. С. 254-264.
5. Добровольський А.В. Матеріали до археологічної карти Дніпровського Надпоріжжя в межах Запорізької області. *Археологія*. 1952. вип. VII. С. 75-88.
6. Князьков Ю.П. Запорізька область. Історико-географічний і топонімічний словник (Василівський, Вільнянський, Гуляйпільський, Запорізький, Новомиколаївський райони). Запоріжжя: ТанDEM-У, 2004. Вип. 1. 320 с.
7. Ляшко С.М., Белов О.Ф. Олександр Всеволодович Бодянський – мандрівний археолог і філософ українських степів. *Музейний вісник*. 2013. № 13. С. 175-181.
8. Попандопуло З.Х. А.В. Бодянский и его коллекция в краеведческом музее. *Археологічна спадщина О.В. Бодянского*. Запоріжжя, 2006. С. 173-176.

9. Сердюк М.Й. Внесок О.В. Бодянського в поповнення археологічної колекції Дніпропетровського історичного музею. *Роль музеїв у культурному просторі України й світі*. Зб. матер. загальноукраїнської наукової конференції з проблем музеєзнавства, присвяченої 160-річчю заснування ДІМ ім. Д.І. Яворницького. Дніпропетровськ: Арт-прес, 2009. С. 230-238.

10. Телегін Д.Я., Бодянський О.В. Список археологічних пам'яток дніпровського Надпоріжжя (Дніпропетровська й Запорізька області). К., 1990. 46 с.

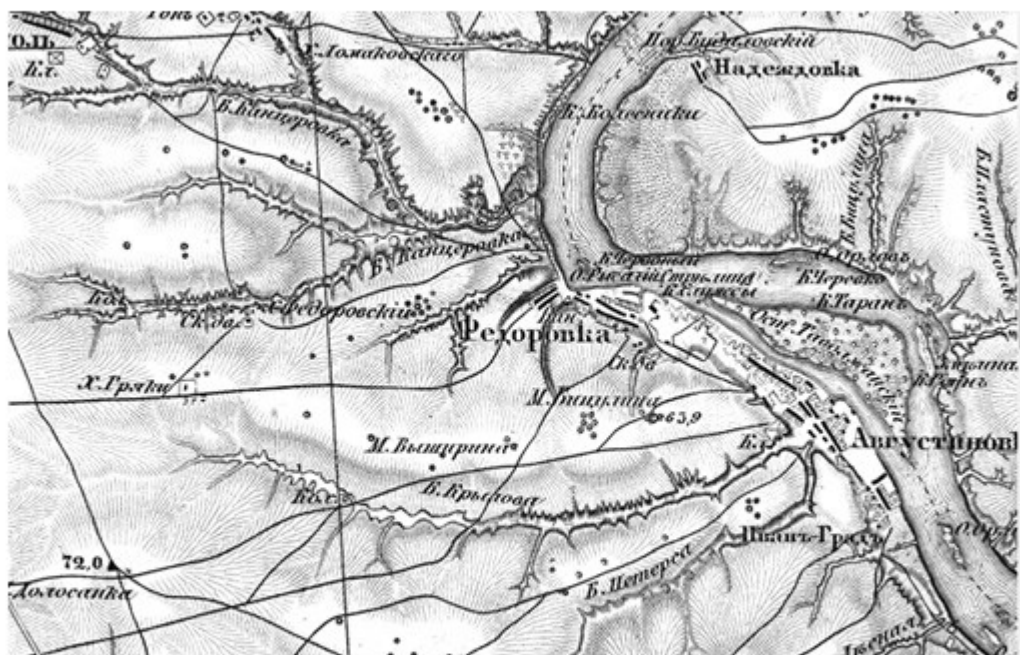


Рис.1. Балка Крилова (Крилівська) на Військово-топографічній мапі Російської Імперії 1846-1863 рр. , створена під керівництвом Ф.Ф. Шуберта і П.А. Тучкова.

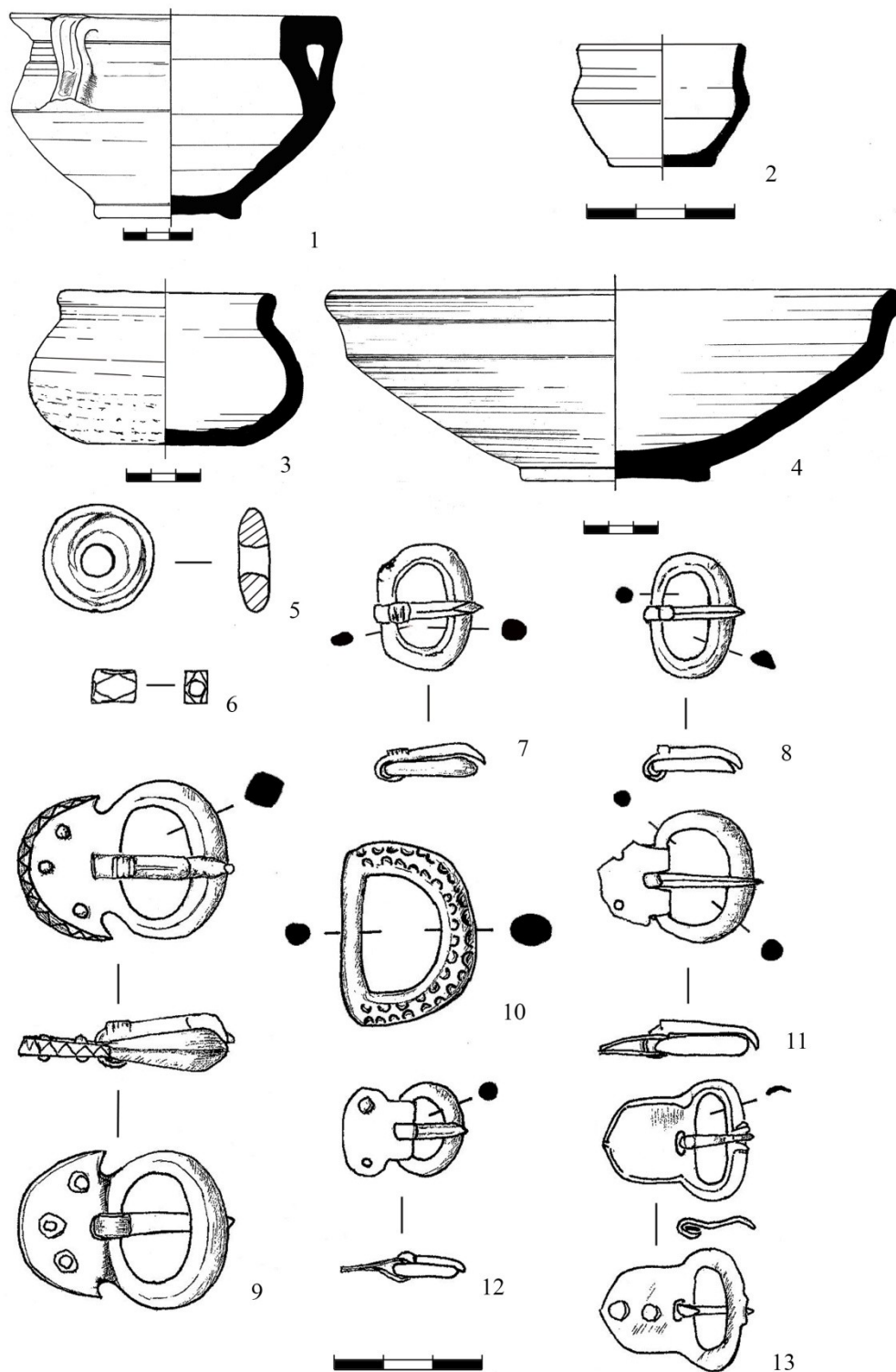


Рис. 2. Кераміка, скляні вироби та металеві предмети з поселення та могильника біля с. Федорівка з фондового зібрання Національного заповідника «Хортиця»:
1 – 4 – гончарний посуд; 5 – 6 – скляні намистини; 7 – 13 – металеві пряжки.



Рис. 3. Кераміка та скляні вироби з поселення та могильника біля с. Федорівка з фондового зібрання Інституту археології НАНУ та Дніпропетровського історичного музею: 1 – 9 – гончарний посуд; 10, 12 – гральні фішки; 11 – керамічний гудзик(?); 13 – скляна намистина; 14 – керамічне пряслице.



Рис. 4. Металеві вироби з поселення та могильника біля с. Федорівка з фондового зібрання Інституту археології НАНУ.